

CENTRUM BADANIA OPINII SPOŁECZNEJ

SEKRETARIAT 629 - 35 - 69, 628 - 37 - 04
ZESPÓŁ REALIZACJI
BADAŃ 621 - 07 - 57, 628 - 90 - 17
INTERNET: <http://www.cbos.pl>

UL. ŻURAWIA 4A, SKR. PT.24
00 - 503 W A R S Z A W A
TELEFAX 629 - 40 - 89
E-mail: sekretariat@cbos.pl

BS/185/183/96

NASTROJE SPOŁECZNE W LISTOPADZIE

KOMUNIKAT Z BADAŃ

WARSZAWA, GRUDZIEŃ '96

PRZEDRUK MATERIAŁÓW CBOS W CAŁOŚCI LUB W CZĘŚCI ORAZ WYKORZYSTANIE DANYCH EMPIRYCZNYCH
JEST DOZWOLONE WYŁĄCZNIE Z PODANIEM ŹRÓDŁA

Spory i dyskusje wokół przyszłorocznej ustawy podatkowej, jakie toczyły się w parlamencie i koalicji rządzącej, nie wpłynęły na nastroje społeczne w listopadzie. W stosunku do października niewiele się one zmieniły, można jednak mówić o pewnym polepszeniu się ogólnych ocen i przewidywań¹.

OCENY

W porównaniu z poprzednim sondażem ogólna ocena **kierunku rozwoju sytuacji w kraju** niewiele się zmieniła. Pesymiści (43%) nadal przeważają nad optymistami (36%), jednak ich przewaga zmniejszyła się o trzy punkty procentowe.

Tabela 1

w procentach

Czy, ogólnie rzecz biorąc, sytuacja w naszym kraju idzie w dobrym czy też w złym kierunku?	Wskazania respondentów według terminów badań												
	XI(2)	XII	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI
	'95		'96										
W dobrym	45	40	46	43	38	39	38	36	35	40	38	36	36
W złym	32	33	31	34	38	40	41	43	43	40	44	46	43
Trudno powiedzieć	23	28	23	24	24	21	21	21	22	19	18	18	21

Pesymistyczne oceny są najczęstsze wśród osób z wykształceniem podstawowym, osiągających niskie dochody, oceniających własne warunki materialne jako złe. Wraz ze wzrostem poziomu wykształcenia, dochodów i ocen własnych warunków ekonomicznych rośnie optymizm respondentów. Pozytywne oceny rozwoju sytuacji w kraju zdecydowanie przeważają nad negatywnymi wśród osób z wyższym wykształceniem, o najwyższych dochodach i dobrze oceniających swoje warunki materialne. Optymizm przeważa także wśród mieszkańców największych miast (powyżej 500 tys. ludności)².

¹ Badanie „Aktualne problemy i wydarzenia” (78) przeprowadzono w dniach 15-19 listopada '96 na 1134-osobowej reprezentatywnej próbie losowej dorosłej ludności kraju.

² Zob. tabele aneksowe.

Spośród grup społeczno-zawodowych rozwój sytuacji w kraju optymistycznie oceniają najczęściej przedstawiciele kadry kierowniczej i inteligencji, następnie - pracownicy umysłowi niższego szczebla oraz uczniowie i studenci. Najbardziej pesymistycznie nastawieni są robotnicy niewykwalifikowani, rolnicy, bezrobotni oraz renciści i gospodynie domowe.

Ocenę sytuacji w kraju silnie warunkują deklarowane poglądy polityczne. Wśród osób o orientacji lewicowej oceny optymistyczne (51%) zdecydowanie przeważają nad pesymistycznymi (32%), natomiast wśród osób o poglądach prawicowych proporcje są odwrotne: nieco ponad jedna trzecia ocenia, że sytuacja w kraju idzie w dobrym kierunku, połowa zaś - że w złym.

Opinie o sytuacji w kraju wiążą się też w podobny sposób ze stosunkiem do rządu³ i oceną działalności gabinetu Włodzimierza Cimoszewicza⁴. Wśród zwolenników rządu ponad połowa (53%) pozytywnie ocenia rozwój sytuacji w kraju, wśród przeciwników zaś - niespełna jedna trzecia (29%). Deklarowana obojętność wobec rządu częściej jednak wiąże się z oceną pesymistyczną (48%) niż optymistyczną (27%). Ocena wyników działalności gabinetu Włodzimierza Cimoszewicza podobnie różnicuje opinie - wśród osób pozytywnie oceniających działania rządu 54% jest zdania, że sytuacja w kraju zmierza w dobrym kierunku.

Szczególnie dużym optymizmem w ocenie rozwoju sytuacji w kraju wyróżniają się zwolennicy Unii Wolności (66%), a następnie SLD (54%). Wśród potencjalnego elektoratu PSL optymiści (46%) przeważają nad pesymistami (37%), natomiast wśród zwolenników pozostałych głównych ugrupowań politycznych odsetek ocen pozytywnych jest mniejszy niż negatywnych. Stosunkowo najwięcej optymistów jest wśród sympatyków Akcji Wyborczej „Solidarność” (38%) i ROP (32%), najmniej zaś - wśród potencjalnych wyborców Unii Pracy (25%).

---

³ V Cramera = 0.23.

⁴ V Cramera = 0.28.

Nie zmieniła się ogólna ocena **sytuacji politycznej**. Nadal oceny negatywne (31%) znacznie przeważają nad pozytywnymi (12%). W stosunku do października zmalał (o 5 punktów procentowych) odsetek opinii ambiwalentnych, nieco zwiększyła się zaś liczba osób nie mających zdania.

Tabela 2

w procentach

Jak Pan(i) ogólnie ocenia obecną sytuację polityczną w Polsce?	Wskazania respondentów według terminów badań												
	XI(2)	XII	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI
	'95		'96										
Dobra	10	11	12	13	14	18	15	11	15	15	13	12	12
Ani dobra, ani zła	38	44	42	37	43	41	41	43	42	45	41	46	41
Zła	39	34	36	38	28	28	28	33	31	26	34	30	31
Trudno powiedzieć	12	12	11	12	15	13	15	13	12	13	12	12	15

We wszystkich grupach społeczno-zawodowych i demograficznych osoby niezadowolone z obecnej sytuacji politycznej zdecydowanie przeważają nad zadowolonymi. Opinie negatywne są najczęstsze wśród badanych z wyższym wykształceniem (47%), przedstawiciele kadry kierowniczej i inteligencji (45%), prywatnych przedsiębiorców (41%), osób o najwyższych dochodach (38%). Wraz ze wzrostem poziomu wykształcenia ankietowanych wzrasta odsetek ocen krytycznych (odwrotnie niż w przypadku opinii o rozwoju sytuacji w kraju).

Badani o poglądach lewicowych wyróżniają się wprawdzie pozytywnymi ocenami sytuacji politycznej (24%), jednak równie częste są wśród nich oceny negatywne (23%). Respondenci deklarujący poglądy prawicowe najczęściej (46%) negatywnie oceniają obecną sytuację polityczną.

Niezadowolenie z obecnej sytuacji politycznej zdecydowanie przeważa wśród przeciwników obecnego rządu (58%) oraz osób negatywnie oceniających działalność gabinetu Włodzimierza Cimoszewicza (54%). Natomiast wśród zwolenników rządu relatywnie niewielka jest przewaga ocen pozytywnych (25%) nad negatywnymi (17%), a wśród osób pozytywnie oceniających wyniki jego działalności dobre i złe oceny są równie częste (po 21%). Respondenci deklarujący obojętny stosunek do rządu postrzegają sytuację polityczną znacznie częściej negatywnie (28%) niż pozytywnie (7%).

Warto odnotować, że tylko wśród potencjalnego elektoratu SLD pozytywne oceny sytuacji politycznej (27%) przeważają nad negatywnymi (18%). Wśród wyborców PSL i w ugrupowaniach opozycyjnych występuje przewaga opinii negatywnych - najczęściej krytycznych ocen wystawiają potencjalne elektoraty AW „S” (47%), ROP (45%), Unii Wolności (44%), a następnie Unii Pracy (32%), PSL (26%). Dodajmy, że wśród zwolenników partii koalicyjnych (SLD i PSL) oraz Unii Pracy najczęstsze są oceny ambiwalentne, stanowiące połowę lub prawie połowę odpowiedzi.

W porównaniu z październikiem poprawiły się oceny **sytuacji gospodarczej** Polski (spadek ocen negatywnych o 8 punktów procentowych). Nadal jednak odsetek osób źle oceniających sytuację gospodarczą zdecydowanie przeważa nad tymi, którzy uważają, że jest ona dobra.

Tabela 3

w procentach

Jak Pan(i) ogólnie ocenia obecną sytuację gospodarczą w Polsce?	Wskazania respondentów według terminów badań												
	XI(2)	XII	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI
	'95		'96										
Dobra	19	15	24	25	18	16	16	13	16	19	17	16	17
Ani dobra, ani zła	42	42	44	41	42	38	40	40	41	41	39	38	41
Zła	33	35	26	27	32	37	36	40	36	33	39	40	32
Trudno powiedzieć	6	8	7	7	8	9	8	7	7	7	6	6	10

Prawie we wszystkich grupach społeczno-zawodowych i kategoriach demograficznych negatywne opinie o sytuacji gospodarczej kraju są częstsze niż pozytywne. Jedynie wśród osób deklarujących dobre warunki materialne, osiągających najwyższe dochody na osobę w rodzinie, badanych z wyższym wykształceniem, przedstawicieli kadry kierowniczej, inteligencji i pracowników umysłowych oceny pozytywne przeważają nad negatywnymi. Ogólnie rzecz biorąc, im wyższe wykształcenie i lepsza sytuacja materialna badanych, tym częściej uważają oni, że sytuacja gospodarcza kraju jest dobra. Ocenami negatywnymi wyróżniają się natomiast mieszkańcy wsi i małych miast, rolnicy (43%), respondenci z wykształceniem podstawowym (39%), osiągający najniższe dochody (45%), żyjący w złych warunkach materialnych (46%).

Ankietowani, którzy deklarują prawicowe lub centrowe poglądy polityczne, nie różnią się w ocenach sytuacji gospodarczej - zdecydowanie częściej wyrażają opinie negatywne (po 33%) niż pozytywne (odpowiednio 17 i 15%). Taka sama przewaga krytycznych opinii występuje wśród przeciwników obecnego rządu oraz osób deklarujących wobec niego obojętność. Natomiast wśród badanych o poglądach lewicowych prawie tyle samo jest opinii pozytywnych (24%), co negatywnych (25%), podobnie jak wśród zwolenników obecnego rządu.

Elektoraty głównych ugrupowań politycznych odmiennie postrzegają obecną sytuację gospodarczą. Oceny pozytywne zdecydowanie przeważają nad negatywnymi przede wszystkim wśród zwolenników Unii Wolności (odpowiednio 46 i 17%), w mniejszym stopniu wśród sympatyków SLD (28 i 19%). Wśród elektoratów pozostałych ugrupowań pesymizm przeważa nad optymizmem przede wszystkim wśród elektoratu PSL (odpowiednio 41 i 12%), następnie Unii Pracy (37 i 15%), ROP (36 i 14%) oraz AW „S” (32 i 18%).

Stabilizacji nastrojów, a nawet pewnej poprawie ocen sytuacji gospodarczej kraju towarzyszy jednak pogorszenie się opinii o **sytuacji w zakładach pracy** respondentów. W ciągu ostatnich dwóch miesięcy odsetek niezadowolonych wzrósł o 9 punktów osiągając najwyższy poziom w tym roku. W listopadzie oceny negatywne (39%) przeważały nad pozytywnymi (35%).

Tabela 4 w procentach

Jak Pan(i) ogólnie ocenia obecną sytuację w Pana(i) zakładzie pracy?	Wskazania respondentów według terminów badań													
	XI(2)	XII	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	
	'95		'96											
Czy jest ona:	N=	587	615	581	597	579	566	599	572	543	545	577	613	577
- dobra		40	38	40	39	35	39	38	38	37	36	35	36	35
- ani dobra, ani zła		29	32	28	30	31	32	30	27	32	26	32	28	23
- zła		27	28	30	27	30	27	30	32	27	36	30	34	39
Trudno powiedzieć		4	2	2	4	3	2	2	3	4	2	3	2	3

Ocena sytuacji w zakładach pracy jest tym gorsza, im niższe wykształcenie badanych, a także im niższe dochody i gorsze oceny własnych warunków materialnych. Negatywne opinie są najczęstsze wśród mieszkańców wsi, rolników, robotników wykwalifikowanych i niewykwalifikowanych, pracowników sektora państwowego i sfery budżetowej. Pozytywnie

oceniają sytuację w swoich zakładach najczęściej respondenci z największych miast (powyżej 500 tys. ludności), przedstawiciele kadry kierowniczej i inteligencji, prywatni przedsiębiorcy oraz osoby do 24 roku życia⁵.

Nie zmieniły się oceny dotyczące **warunków materialnych** gospodarstw domowych i **warunków życia** respondentów i ich rodzin.

Tabela 5 w procentach

Jak Pan(i) ogólnie ocenia obecne warunki materialne swojego gospodarstwa domowego? Czy są one:	Wskazania respondentów według terminów badań												
	XI(2)	XII	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI
	'95			'96									
- dobre	17	21	20	20	21	16	23	20	18	20	21	19	20
- ani dobre, ani złe	45	47	47	48	42	47	44	45	45	48	45	47	48
- złe	38	32	33	32	37	37	33	35	37	32	34	34	33

W ocenach warunków materialnych gospodarstw domowych utrzymuje się wyraźna przewaga wskazań negatywnych (33%) nad pozytywnymi (20%). Natomiast opinie o warunkach życia respondentów i ich rodzin są równo podzielone - tyle samo badanych wyraża zadowolenie, co twierdzi, że żyje im się źle (po 22%). W jednym i drugim przypadku dominują jednak oceny średnie.

Tabela 6 w procentach

Czy obecnie Panu(i) i Pana(i) rodzinie żyje się:	Wskazania respondentów według terminów badań												
	XI(2)	XII	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI
	'95		'96										
- dobrze	24	22	23	24	24	22	25	24	22	24	22	22	22
- ani dobrze, ani złe	53	58	56	55	53	55	52	53	55	54	57	57	56
- źle	23	20	20	21	23	23	23	23	22	21	21	21	22
Trudno powiedzieć	0	0	1	0	0	0	0	0	1	1	0	0	0

Oceny warunków materialnych gospodarstw domowych, jak i warunków życia rodzin są tym lepsze, im wyższy poziom wykształcenia respondentów oraz dochody na osobę w rodzinie. Dobre oceny warunków materialnych dominują wśród przedsiębiorców (66%), przedstawicieli kadry kierowniczej i inteligencji (49%), natomiast złe - wśród rencistów (51%), ponadto częściej niż w innych grupach występują też wśród rolników (39%) i robotników (41%).

⁵ Zob. tabele aneksowe.

PROGNOZY

Prognozy dotyczące kierunku rozwoju sytuacji w Polsce w ciągu najbliższego roku minimalnie się poprawiły, co wyraża się 4-punktowym spadkiem odsetka pesymistów. Największa grupa badanych nie oczekuje zmian ani na lepsze, ani na gorsze, a liczba osób przewidujących poprawę sytuacji jest prawie taka sama, co prognozujących jej pogorszenie.

Tabela 7

w procentach

Czy spodziewa się Pan(i), że w ciągu najbliższego roku sytuacja w Polsce:	Wskazania respondentów według terminów badań											
	XII	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI
	'95	'96										
- poprawi się	29	31	30	27	20	23	18	17	20	20	20	19
- nie zmieni się	43	44	47	50	51	50	51	55	50	49	49	53
- pogorszy się	15	13	11	14	20	18	20	18	19	22	22	18
Trudno powiedzieć	14	12	12	9	9	9	11	10	11	9	9	10

Opinie o prognozach rozwoju sytuacji w Polsce różnicuje przede wszystkim ocena własnych warunków materialnych (im gorzej są one oceniane, tym częściej pesymistycznie postrzega się przyszłość i odwrotnie) oraz poglądy polityczne. Wśród deklarujących orientację lewicową więcej jest optymistów niż pesymistów, wśród osób o poglądach prawicowych przeważają pesymiści, a wśród respondentów o orientacji centrowej pesymizm i optymizm jest równie częsty⁶. Częściej niż inni optymistycznie patrzą w przyszłość badani osiągający wyższe dochody oraz pracownicy sektora państwowego i emeryci.

Zwolennicy obecnego rządu znacznie częściej prognozują rozwój ogólnej sytuacji w kraju optymistycznie (31%) niż pesymistycznie (8%), natomiast wśród przeciwników rządu pesymizm (32%) przeważa nad optymizmem (7%). W obu grupach dominuje jednak pogląd, że sytuacja w Polsce się nie zmieni.

Pesymistami są najczęściej potencjalni wyborcy ROP (28%), AW „S” (24%), optymistami zaś - elektoraty SLD (36%), następnie Unii Wolności (27%), Unii Pracy (23%), ROP (22%), PSL (20%).

W porównaniu z październikiem poprawiły się nieco przewidywania dotyczące **sytuacji politycznej i gospodarczej w Polsce.**

⁶ Zob. tabele aneksowe.

Tabela 8

w procentach

Czy, Pana(i) zdaniem, w ciągu najbliższego roku sytuacja polityczna w Polsce:	Wskazania respondentów według terminów badań												
	XI(2)	XII	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI
	'95			'96									
- poprawi się	32	30	35	34	26	21	22	16	17	18	18	16	19
- nie zmieni się	32	35	37	40	47	52	49	54	55	52	53	52	48
- pogorszy się	16	16	11	10	10	11	13	13	12	12	12	16	13
Trudno powiedzieć	19	19	17	16	17	15	16	17	16	17	16	16	20

Wzrósł (o 3 punkty) odsetek ankietowanych spodziewających się poprawy sytuacji politycznej, zmniejszyła się natomiast liczba pesymistów oraz respondentów nie przewidujących zmian. Obecnie - podobnie jak we wrześniu - więcej jest osób prognozujących poprawę sytuacji politycznej niż jej pogorszenie.

Poprawy w tej dziedzinie spodziewają się najczęściej respondenci z wyższym wykształceniem (31%), przedstawiciele kadry kierowniczej i inteligencji (27%), zarazem jednak w obu tych kategoriach częściej niż w innych znaczny jest odsetek pesymistów (odpowiednio 21 i 19%). Opinie w tej sprawie najbardziej różnicuje ocena własnych warunków materialnych - im ona gorsza, tym częstsze są prognozy pesymistyczne i odwrotnie.

Zwolennicy obecnego rządu częściej oczekują, że w ciągu najbliższego roku sytuacja polityczna w Polsce się poprawi (27%) niż pogorszy (10%), natomiast wśród przeciwników rządu i osób deklarujących wobec niego obojętność prawie taki sam odsetek spodziewa się poprawy, co pogorszenia. Pesymistami w tej dziedzinie częściej są respondenci deklarujący prawicowe poglądy polityczne (17%) niż centrowe (14%) czy lewicowe (11%).

W przewidywaniu zmian w polskiej gospodarce optymiści (26%) zdecydowanie przeważają nad pesymistami (12%). Mniejsza niż w październiku grupa badanych prognozuje pogorszenie sytuacji gospodarczej.

Tabela 9

w procentach

Czy, Pana(i) zdaniem, w ciągu najbliższego roku sytuacja gospodarcza w Polsce:	Wskazania respondentów według terminów badań												
	XI(2)	XII	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI
	'95		'96										
- poprawi się	38	35	39	38	32	25	25	22	24	24	25	24	26
- nie zmieni się	36	38	39	41	44	46	47	50	51	50	47	48	46
- pogorszy się	10	12	8	8	10	14	14	16	14	14	16	16	12
Trudno powiedzieć	16	15	14	14	14	14	14	12	12	12	13	12	15

Prognozy dotyczące sytuacji gospodarczej wiążą się z oceną własnych warunków materialnych respondentów - im ona lepsza, tym częstsze są wskazania, że się ona poprawi w ciągu najbliższego roku. Optymizm w ocenie sytuacji gospodarczej ma też związek z poziomem wykształcenia (im ono wyższe, tym więcej optymistów), jednak wykształcenie nie różnicuje już częstości prognoz pesymistycznych. Optymistami najczęściej są osoby osiągające wyższe dochody, przedstawiciele kadry kierowniczej i inteligencji (37%) oraz przedsiębiorcy (35%), częściej mieszkańcy miast dużych i średniej wielkości niż małych i wsi.

Bardziej optymistycznie zapatrują się na rozwój sytuacji gospodarczej respondenci o lewicowych poglądach politycznych (34%) niż centrowych (26%) czy prawicowych (25%). Wśród zwolenników rządu optymiści (38%) zdecydowanie przeważają nad pesymistami (8%), natomiast wśród przeciwników rządu jest prawie tyle samo optymistów (18%), co pesymistów (19%).

W porównaniu z październikiem znacznie zmniejszył się (o 8 punktów) odsetek badanych nie przewidujących w ciągu najbliższego roku żadnych zmian w swoich zakładach pracy. Oczekiwanie poprawy sytuacji w zakładach pracy (24%) nadal jest nieco częstsze niż przewidywanie, że się ona pogorszy (19%).

Tabela 10

w procentach

Czy, Pana(i) zdaniem, w ciągu najbliższego roku sytuacja w Pana(i) zakładzie pracy: N=	Wskazania respondentów według terminów badań												
	XI(2)	XII	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI
	'95		'96										
	591	624	584	603	584	567	597	573	546	542	579	616	575
- poprawi się	31	33	30	30	26	21	23	25	24	22	24	22	24
- nie zmieni się	44	43	46	47	48	49	47	50	49	49	49	52	44
- pogorszy się	11	12	12	11	13	16	17	15	18	19	16	17	19
Trudno powiedzieć	14	12	12	12	13	13	13	10	9	10	11	9	13

Prognozy w tej dziedzinie najbardziej związane są z warunkami materialnymi respondentów oraz wysokością dochodów. Im lepsze są warunki, w jakich żyją badani oraz wyższe ich dochody, tym częściej przewidują oni poprawę sytuacji w zakładach pracy. Do optymistów najczęściej należą respondenci z wyższym wykształceniem (32%), kadra kierownicza i inteligencja (31%), pracownicy umysłowi niższego szczebla (30%), prywatni przedsiębiorcy (31%), częściej mieszkańcy miast większych (powyżej 100 tys. ludności) niż

małych czy wsi. Natomiast pesymistycznie zapatrują się na przyszłość swoich miejsc pracy badani z wykształceniem podstawowym (23%), rolnicy (27%), robotnicy wykwalifikowani (25%).

Poprawy sytuacji w swoich zakładach pracy częściej niż inni spodziewają się młodzi pracownicy (do 24 lat), wśród których odsetek optymistów (31%) jest wielokrotnie większy niż pesymistów (4%).

Od dłuższego czasu prognozy dotyczące **warunków życia respondentów i ich rodzin** są stabilne. Połowa ankietowanych nie oczekuje żadnych zmian, odsetek pesymistów (17%) jest prawie taki sam jak optymistów (19%). Prognozy dotyczące warunków życia rodzin powiązane są z poziomem wykształcenia, dochodami, warunkami materialnymi oraz wielkością miejsca zamieszkania. Im wyższe wykształcenie, większe dochody na osobę, lepsza ocena własnych warunków materialnych oraz większa miejscowość, w której mieszkają badani, tym deklarują oni większy optymizm.

Tabela 11

w procentach

Jak Pan(i) sądzi, czy za rok Panu(i) i Pana(i) rodzinnie będzie się żyło:	Wskazania respondentów według terminów badań												
	XI(2)	XII	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI
	'95		'96										
- lepiej	25	25	27	27	24	20	20	18	17	20	18	18	19
- tak samo jak obecnie	47	41	44	42	49	47	46	49	51	48	50	49	51
- gorzej	12	15	13	13	15	18	18	18	17	18	20	18	17
Trudno powiedzieć	15	19	15	18	12	14	16	15	15	14	13	15	13

Pesymizmem w tej dziedzinie wyróżniają się respondenci starsi, mający niższe wykształcenie, gorzej sytuowani, mieszkańcy wsi, robotnicy niewykwalifikowani i wykwalifikowani, rolnicy.

Prawicowe poglądy polityczne wiążą się nieco częściej z pesymizmem (23%) w prognozowaniu poziomu własnego życia niż z optymizmem (17%), natomiast lewicowe - zdecydowanie częściej współwystępują z optymizmem (26%) niż z pesymizmem (12%). W niewielkim natomiast stopniu różnicuje opinie stosunek do rządu - jego zwolennicy są wprawdzie mniej pesymistycznie nastawieni do przyszłości, ale nie wyróżniają się większym optymizmem niż inni. Większość sądzi, że będzie im się żyło tak samo jak obecnie. Większe znaczenie, jeśli chodzi o prognozy dotyczące poziomu własnego życia, ma pozycja społeczna i kondycja finansowa respondentów niż ich orientacja polityczna.

Listopad nie przyniósł istotnej zmiany nastrojów społecznych. W porównaniu z październikiem nieznacznie poprawiła się ogólna ocena kierunku rozwoju sytuacji w kraju. Opinie o sytuacji politycznej się nie zmieniły. Oceny negatywne są nadal częstsze niż pozytywne, ale najczęściej jest ocen umiarkowanych, ambiwalentnych.

Znacznie zmniejszyła się natomiast liczba osób krytycznie oceniających sytuację gospodarczą kraju, choć nie towarzyszył temu istotny wzrost ocen pozytywnych. Pogorszyły się oceny sytuacji w zakładach pracy respondentów - odsetek niezadowolonych osiągnął najwyższy w tym roku poziom. Bez zmian pozostały oceny warunków życia rodzin i warunków materialnych gospodarstw domowych.

Minimalnie poprawiły się prognozy dotyczące kierunku rozwoju ogólnej sytuacji w kraju w ciągu najbliższego roku. Odnotowaliśmy także niewielką poprawę przewidywań dotyczących sytuacji politycznej i gospodarczej. W porównaniu z październikiem wzrosła niepewność co do zmian sytuacji w zakładach pracy w ciągu najbliższego roku. Nadal jednak więcej pracowników oczekuje poprawy sytuacji niż jej pogorszenia. Stabilne są prognozy dotyczące warunków życia respondentów i ich rodzin - tak jak miesiąc temu połowa ankietowanych nie spodziewa się zmian, a pesymistów jest prawie tyle samo, co optymistów.

A N E K S

PODZIAŁ NA REGIONY W BADANIACH CBOS

1. Region północny:

09 woj. elbląskie
10 woj. gdańskie
17 woj. koszalińskie
26 woj. olsztyńskie
39 woj. słupskie
41 woj. szczecińskie

2. Region zachodni:

11 woj. gorzowskie
12 woj. jeleniogórskie
20 woj. legnickie
45 woj. wałbrzyskie
47 woj. wrocławskie
49 woj. zielonogórskie

3. Region środkowozachodni:

05 woj. bydgoskie
13 woj. kaliskie
16 woj. konińskie
21 woj. leszczyńskie
29 woj. pilskie
32 woj. poznańskie
44 woj. toruńskie
46 woj. wrocławskie

4. Region środkowy:

01 woj. warszawskie
07 woj. ciechanowskie
24 woj. łódzkie
30 woj. piotrkowskie
31 woj. płockie
34 woj. radomskie
37 woj. sieradzkie
38 woj. skierniewickie

5. Region wschodni:

02 woj. białkopodlaskie
03 woj. białostockie
06 woj. chełmskie
22 woj. lubelskie
23 woj. łomżyńskie
28 woj. ostrołęckie
36 woj. siedleckie
40 woj. suwalskie
48 woj. zamojskie

6. Region południowo-wschodni:

15 woj. kieleckie
18 woj. krakowskie
19 woj. krośnieńskie
25 woj. nowosądeckie
33 woj. przemyskie
35 woj. rzeszowskie
42 woj. tarnobrzeskie
43 woj. tarnowskie

7. Region południowo-zachodni:

04 woj. bielskie
08 woj. częstochowskie
14 woj. katowickie
27 woj. opolskie

Tabela 1. Czy, ogólnie rzecz biorąc, sytuacja w naszym kraju idzie w dobrym czy też w złym kierunku?

	(%)			
	W dobrym	W złym	Trudno powiedzieć	Liczba osób
Ogółem	36	43	21	1134
Płeć				
Meżczyźni	42	40	18	537
Kobiety	32	46	23	597
Wiek				
do 24 lat	43	42	15	157
25-34	36	45	19	200
35-44	40	43	18	236
45-54	37	42	21	210
55-64	34	42	24	139
65 lat i więcej	29	44	27	193
Miejsce zamieszkania				
Wieś	33	47	21	411
Miasto do 20 tys.	33	45	21	147
od 21 do 100 tys.	33	44	22	235
101-500 tys.	40	38	23	196
501 tys. i więcej mieszk.	50	36	14	146
Region				
Północny	41	42	17	156
Zachodni	39	33	28	115
Środkowozachodni	37	41	22	158
Środkowy	41	42	17	208
Wschodni	25	58	16	117
Południowo-wschodni	32	47	21	197
Południowo-zachodni	36	39	24	183
Wykształcenie				
Podstawowe	25	51	24	375
Zasadnicze zawodowe	34	44	23	308
Średnie	43	39	18	364
Wyższe	66	21	12	87
Grupa społ.-zaw. pracujący				
Kadra kier., inteligencja	62	25	13	84
Prac.umysł.niż.szczębla	48	34	18	102
Pracownicy fiz.- umysł.	36	48	16	70
Robotnicy wykwalifikowani	34	44	22	128
Robotnicy niewykwalifik.	34	51	15	58
Rolnicy	27	50	23	76
Prywatni przedsiębiorcy	37	39	24	47
Bierni zawodowo				
Renciści	30	48	22	154
Emeryci	33	39	27	215
Uczniowie i studenci	50	41	9	49
Bezrobotni	29	49	22	96
Gospodynie domowe i inni	29	56	15	55
Pracujący poza rolnictwem				
Sfera budżetowa	47	38	15	119
Sektor państwowy	39	38	23	146
Sektor prywatny	37	44	19	233
Spółdzielczość	61	38	2	22
Dochody na jedną osobę				
Poniżej 150 zł	22	58	20	185
151 - 225	25	56	18	151
226 - 325	35	41	25	259
326 - 425	46	35	19	202
Powyżej 426 zł	50	35	15	246
Ocena własnych war. mater.				
Złe	21	57	22	371
Średnie	39	40	21	539
Dobre	56	26	18	225
Udział w prakt. religijnych				
Kilka razy w tygodniu	20	50	30	64
Raz w tygodniu	34	45	21	550
Kilka razy w miesiącu	29	49	21	139
Kilka razy w roku	42	37	21	269
W ogóle nie uczestniczy	54	34	12	111
Poglądy polityczne				
Lewica	51	32	17	217
Centrum	40	41	19	247
Prawica	35	50	15	346
Trudno powiedzieć	25	45	30	321

Tabela 2. Jak Pan(i) ogólnie ocenia obecną sytuację polityczną w Polsce?
Czy jest ona:

(%)

	dobra	ani dobra, ani zła	zła	Trudno powiedzieć	Liczba osób
Ogółem	12	41	31	15	1132
Płeć					
Mężczyźni	16	42	33	9	536
Kobiety	9	40	29	21	597
Wiek					
do 24 lat	13	45	29	12	157
25-34	12	48	28	12	200
35-44	9	44	32	15	235
45-54	15	39	35	10	210
55-64	15	40	33	13	139
65 lat i więcej	11	32	28	29	193
Miejsce zamieszkania					
Wieś	9	44	30	17	411
Miasto do 20 tys.	15	38	30	18	147
od 21 do 100 tys.	15	42	28	15	235
101-500 tys.	15	37	36	12	194
501 tys. i więcej mieszk.	13	41	34	12	145
Region					
Północny	15	40	28	17	154
Zachodni	24	37	31	8	115
Środkowo-zachodni	12	40	30	18	158
Środkowy	10	48	25	17	208
Wschodni	7	34	41	17	117
Południowo-wschodni	9	42	36	13	197
Południowo-zachodni	14	42	30	15	183
Wykształcenie					
Podstawowe	10	39	28	23	375
Zasadnicze zawodowe	15	43	26	16	308
Średnie	13	43	34	10	362
Wyższe	13	37	47	3	87
Grupa społ.-zaw. pracujący					
Kadra kier., inteligencja	14	38	45	3	84
Prac. umysł. niż. szczebla	15	46	31	8	102
Pracownicy fiz.- umysł.	12	46	24	18	70
Robotnicy wykwalifikowani	16	47	31	7	126
Robotnicy niewykwalifik.	12	54	22	13	58
Rolnicy	10	36	36	19	76
Prywatni przedsiębiorcy	0	46	41	13	47
Bierni zawodowo					
Renciści	11	36	34	19	154
Emeryci	13	35	30	22	215
Uczniowie i studenci	18	49	24	9	49
Bezrobotni	12	37	28	24	96
Gospodynie domowe i inni	10	50	21	19	55
Pracujący poza rolnictwem					
Sfera budżetowa	13	46	36	5	119
Sektor państwowy	22	42	25	12	145
Sektor prywatny	6	48	37	9	233
Spółdzielczość	17	51	16	15	22
Dochody na jedną osobę					
Poniżej 150 zł	10	44	27	18	185
151 - 225	11	33	34	21	151
226 - 325	15	43	28	14	259
326 - 425	13	45	27	16	202
Powyżej 426 zł	12	42	38	8	245
Ocena własnych war. mater.					
Złe	9	37	33	21	370
Średnie	13	45	28	14	539
Dobre	16	40	35	9	223
Udział w prakt. religijnych					
Kilka razy w tygodniu	5	31	46	18	64
Raz w tygodniu	12	43	29	16	549
Kilka razy w miesiącu	11	44	31	14	139
Kilka razy w roku	15	40	31	14	269
W ogóle nie uczestniczy	16	38	33	13	110
Poglądy polityczne					
Lewica	24	45	23	8	217
Centrum	9	51	29	11	245
Prawica	8	37	46	9	346
Trudno powiedzieć	12	35	22	30	320

Tabela 3. Jak Pan(i) ogólnie ocenia obecną sytuację w Pana(i) zakładzie pracy?
Czy jest ona:

(%)

	dobra	ani dobra, ani zła	zła	Trudno powiedzieć	Liczba osób
Ogółem	35	23	39	3	577
Płeć					
Mężczyźni	38	25	36	2	329
Kobiety	32	20	44	3	248
Wiek					
do 24 lat	51	22	23	4	64
25-34	31	21	46	2	144
35-44	35	27	36	2	182
45-54	32	21	46	2	135
55-64	34	22	43	2	41
65 lat i więcej	48	9	17	27	11
Miejsce zamieszkania					
Wieś	25	27	47	0	196
Miasto do 20 tys.	38	23	33	6	65
od 21 do 100 tys.	39	21	35	4	118
101-500 tys.	32	23	42	3	113
501 tys.i więcej mieszk.	54	16	28	3	84
Region					
Północny	45	18	33	4	82
Zachodni	23	34	42	2	53
Środkowozachodni	43	19	32	5	82
Środkowy	38	26	32	3	117
Wschodni	34	18	57	1	58
Południowo-wschodni	34	18	47	1	88
Południowo-zachodni	25	33	40	2	96
Wykształcenie					
Podstawowe	22	29	47	2	104
Zasadnicze zawodowe	30	23	44	3	187
Średnie	39	23	35	3	212
Wyższe	55	15	28	2	74
Grupa społ.-zaw. pracujący					
Kadra kier., inteligencja	50	16	32	2	83
Prac.umysł.niż.szczębla	43	20	34	3	102
Pracownicy fiz.- umysł.	43	21	27	9	70
Robotnicy wykwalifikowani	25	23	51	1	123
Robotnicy niewykwalifik.	30	22	45	2	58
Rolnicy	10	26	64	0	65
Prywatni przedsiębiorcy	49	37	14	0	42
Bierni zawodowo					
Renciści	25	41	35	0	10
Emeryci	43	21	23	14	19
Uczniowie i studenci	100	0	0	0	1
Bezrobotni	0	100	0	0	1
Gospodynie domowe i inni	0	30	70	0	2
Pracujący poza rolnictwem					
Sfera budżetowa	30	24	45	2	115
Sektor państwowy	33	22	44	1	144
Sektor prywatny	47	21	29	4	215
Spółdzielczość	49	28	20	4	21
Dochody na jedną osobę					
Poniżej 150 zł	16	23	61	0	75
151 - 225	25	23	51	1	74
226 - 325	37	24	36	3	128
326 - 425	34	30	35	1	105
Powyżej 426 zł	52	19	27	2	150
Ocena własnych war. mater.					
Złe	16	21	60	3	166
Średnie	36	25	36	4	262
Dobre	56	21	22	1	149
Udział w prakt. religijnych					
Kilka razy w tygodniu	41	13	46	0	18
Raz w tygodniu	36	25	36	4	278
Kilka razy w miesiącu	30	13	56	1	76
Kilka razy w roku	30	29	39	1	150
W ogóle nie uczestniczy	52	11	32	5	54
Poglądy polityczne					
Lewica	39	28	31	2	117
Centrum	29	24	45	2	149
Prawica	39	19	39	3	185
Trudno powiedzieć	33	23	40	4	124

Tabela 4. Jak Pan(i) sądzi, czy w ciągu najbliższego roku sytuacja w Polsce:
(%)

	poprawi się	nie zmieni się	pogorszy się	Trudno powiedzieć	Liczba osób
Ogółem	19	53	18	10	1134
Płeć					
Mężczyźni	23	49	19	9	537
Kobiety	16	56	16	12	597
Wiek					
do 24 lat	20	63	12	4	157
25-34	20	54	20	5	200
35-44	14	57	23	6	236
45-54	20	55	18	8	210
55-64	24	48	15	13	139
65 lat i więcej	21	37	15	27	193
Miejsce zamieszkania					
Wieś	16	50	21	14	411
Miasto do 20 tys.	18	58	15	9	147
od 21 do 100 tys.	26	49	16	9	235
101-500 tys.	21	55	16	9	196
501 tys.i więcej mieszk.	19	58	17	7	146
Region					
Północny	27	50	15	9	156
Zachodni	28	56	11	5	115
Środkowozachodni	19	51	21	9	158
Środkowy	21	56	13	10	208
Wschodni	13	42	28	17	117
Południowo-wschodni	10	60	18	12	197
Południowo-zachodni	19	50	19	11	183
Wykształcenie					
Podstawowe	19	47	17	17	375
Zasadnicze zawodowe	18	53	19	10	308
Średnie	21	57	17	5	364
Wyższe	20	53	23	4	87
Grupa społ.-zaw. pracujący					
Kadra kier.,inteligencja	19	56	21	4	84
Prac.umysł.niż.szczebła	20	57	19	4	102
Pracownicy fiz.- umysł.	10	64	20	6	70
Robotnicy wykwalifikowani	22	58	17	3	128
Robotnicy niewykwalifik.	17	44	27	13	58
Rolnicy	17	49	20	14	76
Prywatni przedsiębiorcy	18	54	22	6	47
Bierni zawodowo					
Renciści	19	46	18	17	154
Emeryci	25	43	13	19	215
Uczniowie i studenci	17	79	4	0	49
Bezrobotni	19	56	16	8	96
Gospodynie domowe i inni	14	50	24	12	55
Pracujący poza rolnictwem					
Sfera budżetowa	16	60	20	4	119
Sektor państwowy	25	49	20	7	146
Sektor prywatny	15	56	23	6	233
Spółdzielczość	5	68	15	12	22
Dochody na jedną osobę					
Poniżej 150 zł	16	53	19	12	185
151 - 225	12	60	20	8	151
226 - 325	21	50	17	11	259
326 - 425	19	54	14	13	202
Powyżej 426 zł	24	50	18	8	246
Ocena własnych war. mater.					
Złe	13	49	25	14	371
Średnie	21	54	15	10	539
Dobre	27	56	12	5	225
Udział w prakt. religijnych					
Kilka razy w tygodniu	21	36	24	18	64
Raz w tygodniu	17	53	20	10	550
Kilka razy w miesiącu	20	53	15	11	139
Kilka razy w roku	21	54	16	9	269
W ogóle nie uczestniczy	26	52	12	10	111
Poglądy polityczne					
Lewica	28	54	9	8	217
Centrum	20	52	20	8	247
Prawica	14	56	23	7	346
Trudno powiedzieć	19	48	16	17	321

Tabela 5. Czy, Pana(i) zdaniem, w ciągu najbliższego roku sytuacja polityczna w Polsce: (%)

	poprawi się	pozostanie bez zmian	pogorszy się	Trudno powiedzieć	Liczba osób
Ogółem	19	48	13	20	1132
Płeć					
Mężczyźni	24	50	11	15	536
Kobiety	15	46	15	24	597
Wiek					
do 24 lat	23	53	11	13	157
25-34	22	53	11	14	200
35-44	17	48	18	17	235
45-54	20	47	15	18	210
55-64	15	49	12	24	139
65 lat i więcej	17	37	11	35	193
Miejsce zamieszkania					
Wieś	18	44	16	21	411
Miasto do 20 tys.	13	54	13	20	147
od 21 do 100 tys.	21	49	9	21	235
101-500 tys.	20	51	11	17	194
501 tys.i więcej mieszk.	22	45	16	17	145
Region					
Północny	28	45	10	18	154
Zachodni	22	54	15	9	115
Środkowozachodni	16	51	10	23	158
Środkowy	20	46	10	24	208
Wschodni	17	38	22	22	117
Południowo-wschodni	15	51	16	18	197
Południowo-zachodni	17	47	14	22	183
Wykształcenie					
Podstawowe	15	45	13	27	375
Zasadnicze zawodowe	21	46	12	22	308
Średnie	20	53	13	14	362
Wyższe	31	43	21	6	87
Grupa społ.-zaw. pracujący					
Kadra kier., inteligencja	27	44	19	10	84
Prac.umysł.niż.szczebla	23	52	12	14	102
Pracownicy fiz.- umysł.	18	52	11	19	70
Robotnicy wykwalifikowani	23	54	10	13	126
Robotnicy niewykwalifik.	24	49	12	15	58
Rolnicy	18	47	14	21	76
Prywatni przedsiębiorcy	22	55	10	13	47
Bierni zawodowo					
Renciści	17	40	19	25	154
Emeryci	16	44	12	29	215
Uczniowie i studenci	23	50	13	14	49
Bezrobotni	12	49	13	26	96
Gospodynie domowe i inni	11	53	15	21	55
Pracujący poza rolnictwem					
Sfera budżetowa	21	49	19	11	119
Sektor państwowy	25	48	10	17	145
Sektor prywatny	22	53	12	12	233
Spółdzielczość	4	55	19	22	22
Dochody na jedną osobę					
Poniżej 150 zł	16	48	13	23	185
151 - 225	12	50	16	22	151
226 - 325	21	44	12	23	259
326 - 425	22	49	11	18	202
Powyżej 426 zł	24	48	14	14	245
Ocena własnych war. mater.					
Złe	14	47	17	21	370
Średnie	20	46	12	22	539
Dobre	26	53	9	13	223
Udział w prakt. religijnych					
Kilka razy w tygodniu	20	42	15	24	64
Raz w tygodniu	18	46	15	21	549
Kilka razy w miesiącu	16	52	9	23	139
Kilka razy w roku	22	48	13	17	269
W ogóle nie uczestniczy	20	52	11	17	110
Poglądy polityczne					
Lewica	22	55	11	12	217
Centrum	18	53	14	16	245
Prawica	21	47	17	14	346
Trudno powiedzieć	16	40	10	34	320

Tabela 6. Czy, Pana(i) zdaniem, w ciągu najbliższego roku sytuacja gospodarcza w Polsce:
(%)

	poprawi się	pozostanie bez zmian	pogorszy się	Trudno powiedzieć	Liczba osób
Ogółem	26	46	12	15	1134
Płeć					
Mężczyźni	32	47	10	11	537
Kobiety	21	46	14	19	597
Wiek					
do 24 lat	31	53	8	7	157
25-34	27	51	11	11	200
35-44	25	47	15	13	236
45-54	23	45	17	15	210
55-64	26	44	11	19	139
65 lat i więcej	25	39	9	27	193
Miejsce zamieszkania					
Wieś	21	47	16	17	411
Miasto do 20 tys.	19	53	11	16	147
od 21 do 100 tys.	31	46	7	16	235
101-500 tys.	30	46	11	12	196
501 tys. i więcej mieszk.	34	39	13	13	146
Region					
Północny	31	48	8	14	156
Zachodni	24	54	15	7	115
Środkowozachodni	24	48	12	16	158
Środkowy	32	40	8	21	208
Wschodni	19	40	23	17	117
Południowo-wschodni	19	53	12	17	197
Południowo-zachodni	30	44	13	14	183
Wykształcenie					
Podstawowe	22	42	14	22	375
Zasadnicze zawodowe	24	49	12	15	308
Średnie	29	49	11	11	364
Wyższe	37	48	10	4	87
Grupa społ.-zaw. pracujący					
Kadra kier., inteligencja	37	43	13	7	84
Prac. umysł. niż. szczebla	31	50	10	9	102
Pracownicy fiz. - umysł.	28	52	8	12	70
Robotnicy wykwalifikowani	27	50	14	10	128
Robotnicy niewykwalifik.	29	43	14	14	58
Rolnicy	11	52	19	18	76
Prywatni przedsiębiorcy	35	44	9	13	47
Bierni zawodowo					
Renciści	24	37	17	22	154
Emeryci	29	42	9	21	215
Uczniowie i studenci	26	55	9	10	49
Bezrobotni	18	53	10	20	96
Gospodynie domowe i inni	15	53	19	13	55
Pracujący poza rolnictwem					
Sfera budżetowa	29	47	16	8	119
Sektor państwowy	33	46	11	9	146
Sektor prywatny	30	48	12	10	233
Spółdzielczość	11	46	18	26	22
Dochody na jedną osobę					
Poniżej 150 zł	21	45	15	19	185
151 - 225 zł	16	53	15	16	151
226 - 325 zł	24	48	12	16	259
326 - 425 zł	32	43	9	16	202
Powyżej 426 zł	36	41	13	10	246
Ocena własnych war. mater.					
Złe	18	46	17	19	371
Średnie	26	46	11	16	539
Dobre	38	46	7	9	225
Udział w prakt. religijnych					
Kilka razy w tygodniu	16	54	13	17	64
Raz w tygodniu	24	46	14	16	550
Kilka razy w miesiącu	23	50	9	18	139
Kilka razy w roku	30	46	11	13	269
W ogóle nie uczestniczy	36	40	11	12	111
Poglądy polityczne					
Lewica	34	49	8	9	217
Centrum	26	48	13	12	247
Prawica	25	48	17	10	346
Trudno powiedzieć	22	42	9	27	321